

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟΥ

Και τῆς προσφορᾶς του εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν

Τοῦ κ. Κωνσταντίνου Δεληγιάννη, Δρος Φιλ.,

Καθηγ. Βυζαντινῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης

Τοὺς θερινοὺς μῆνες συνηθίζω νὰ ἐπισκέπτομαι καὶ γιὰ ἐρευνητικοὺς λόγους ὀρθόδοξες Ἱ. Μονὲς στὸ Ἅγιον Ὄρος, Μετέωρα, Πάτμο, Σινᾶ, Σκῆτες, Ἡσυχαστήρια καὶ λοιπά.

Σ' αὐτοὺς τοὺς χώρους, λοιπόν, ἀλλὰ κυρίως στὴν Ἀθωνικὴ Πολιτεία, συναντῶ ἑκατοντάδες ἐπισκεπτῶν Ἑλλήνων καὶ ξένων, κυρίως νέων φοιτητῶν, πὺ μελετοῦν καὶ ρωτοῦν ἐπιτακτικὰ λεπτομέρειες τοῦ ὀρθοδόξου μοναχισμοῦ. **Ἐνδιαφέρεται, δηλαδή, ὁ σημερινὸς ἀπροκατάληπτος καὶ σκεπτόμενος ἄνθρωπος «τί ἐστὶν Ὁρθόδοξος Μοναχισμός!».**

Σκοπὸς τῆς σύντομης διαγραμματικῆς ἀναφορᾶς δὲν εἶναι, ἀσφαλῶς, νὰ ἀναλύσει τὴν τεράστια πορεία τοῦ ὀρθοδόξου μοναχισμοῦ, ἀλλὰ ἀπλὴ σκιαγράφηση τῆς ἀνεκτίμητης προσφορᾶς του. Ὁ μοναχισμὸς εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὴ πνευματικὴ ὁδὸς ἀπολύτου ἀφιερώσεως τοῦ πιστοῦ στὴ βίωση τῆς ὅλης πολιτείας τοῦ Θεανθρώπου, τόσο γιὰ τὴ θεραπεία τῆς παρακοῆς τοῦ πρώτου Ἀδάμ, ὅσο καὶ γιὰ τὴν κατόρθωση τῆς προσωπικῆς του κοινωνίας μὲ τὸ Θεὸ **μέσα ἀπὸ τὴ μίμηση τῆς ὑπακοῆς τοῦ δευτέρου Ἀδάμ.**

Εἶναι, δηλαδή, ὁ μοναχικὸς βίος, οὐσιαστικὸ καὶ ἀναπαλλοτριώτο στοιχεῖο τῆς πνευματικῆς ἐμπειρίας τῆς Ἐκκλησίας, στὴν ὁποία φανερῶνεται καὶ βιώνεται τὸ ὅλο μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ θείας Οἰκονομίας, ἀπὸ τὴ δημιουργία μέχρι τὰ ἔσχατα.

Τὸ αἶτημα τῆς ἀσκήσεως ἐκδηλώθηκε ἤδη ἀπὸ τοὺς ἀποστολικοὺς χρόνους. Ὑπόδειγμα τῶν ἀναχωρητῶν ἢ ἐρημιτῶν ἦταν ἡ ἀναχώρηση τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ στὴν ἔρημο, ὥστε οἱ μοναχοὶ νὰ ὑποτάξουν τοὺς προσωπικοὺς τοὺς πειρασμοὺς καὶ νὰ κατορθώσουν τὴ μίμηση τῆς πολιτείας τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπὸ τὸν ἀναχωρητισμὸ τῶν ἐρημιτῶν γεννήθηκε ὁ μοναχισμὸς. Ὁ Μ. Ἀντώνιος 250–355 μ.Χ., ὁ Ἀμμώνιος, ὁ Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος καὶ ἄλλοι ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα σύμβολα μεταβάσεως ἀπὸ τὸν ἀναχωρητισμὸ στὸν μοναχισμὸ καὶ τῆς εὐρείας διαδόσεώς του σὲ ὅλες τὶς χριστιανικὲς κοινότητες τοῦ ἑλληνοβυζαντινοῦ κόσμου¹.

Ἀπὸ τὶς ἐρήμους τῆς Αἰγύπτου, τῆς Συρίας, τῆς Παλαιστίνης διαδόθηκε ὑπὸ ποικίλες ἐκφράσεις στὴν Ἀνατολή, Ἀσία, Πόντο, Ὀλυμπο Βιθυνίας, Λάτρωσ καὶ ἄλλαχοῦ.

Ὁ Μ. Βασίλειος, ἡ μεγάλη αὐτὴ μορφή τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανισμοῦ ἀνέλαβε νὰ προσδιορίσει στοὺς «Ὅρους κατὰ Πλάτος, καὶ στοὺς Ὅρους κατ' ἐπιτομήν», τὰ πλαί-

σια τῶν ἀρμονικῶν σχέσεων τοῦ μοναχισμοῦ μὲ τὶς τοπικὲς ἐκκλησίες καὶ τὴν κοινωνικὴ μαρτυρία.

«Φέρε δὴ οἱ τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταί, οἱ τὸν ἡσύχιον καὶ ἀπράγμονα βίον ὡς συνεργὸν τῆς φυλακῆς τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων τιμήσαντες, κοινῶν φροντίδα καὶ βουλήν προθώμεθα, ὅπως ἂν μηδὲν ἡμᾶς διαφύγει τῶν ἐντεταλμένων». Ἡ πλήρης δηλαδὴ τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ὄχι ἀπὸ τὸν φόβο τῆς κολάσεως, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν χαρὰ γιὰ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ αἴσθησι νίθησεως. Σὲ ὅλα τὰ ἀσκητικὰ συγγράμματά του ὁ κορυφαῖος Ἱεράρχης, ἀσχολεῖται μὲ μοναχικὰ θέματα καὶ κατὰ τὸν χρόνον, ποὺ ἦταν μοναχὸς στὸν Πόντον, ἀλλὰ καὶ ὡς Πρεσβύτερος καὶ Ἐπίσκοπος. Αὐτὸς οὐσιαστικὰ διοργάνωσε τὸν μοναχικὸ βίον τῆς Καππαδοκίας καὶ ὄρισε τὸν σκοπὸ τῆς μοναχικῆς ἀγγελικῆς πολιτείας, ποὺ εἶναι ἡ πορεία πρὸς τὴ θέωση, διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπου ἐπιτυγχάνεται ἡ κάθαρση τοῦ ἀνθρώπου².

Δύο ἄλλες μεγάλες πατερικὲς καὶ ἀσκητικὲς μορφές, ὁ ἅγιος **Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης**, ὁ συγγραφέας τῆς Κλίμακος καὶ ὁ **Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης**, ἐπηρέασαν καὶ αὐτοί, ὅλη τὴν μοναχικὴ παράδοση. Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός, ποὺ ἡ Ἐκκλησία καθιέρωσε νὰ ἐορτάζεται ὁ ἅγ. Ἰωάννης τὴν Μ. Τεσσαρακοστή, τὴν Δ΄ Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν, ἐνῶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Σιναΐτης μετέφερε ὅπως ὀρθὰ ὑποστηρίζει ὁ Μητροπολίτης Ναυπάκτου, τὴν ἡσυχαστικὴ παράδοση διὰ τῶν πνευματικῶν του παιδιῶν στὴ Μακεδονία³ καὶ τὶς πρὸς βορρᾶν χῶρες, τὴ Σερβία, Βουλγαρία κ.λπ. ἀργότερα. **Τὸ ὄρος Σινᾶ εἶναι σημεῖο ἀναφορᾶς τόσο τῆς Παλαιᾶς ὅσο καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης.** Ἐδῶ ὁ Μωϋσῆς εἶδε τὸν Θεό, πῆρε τὸν Νόμον Του καὶ ὁ νέος Προφήτης ὁ Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης μετέφερε τὶς πλάκες τῆς μοναστικῆς ζωῆς σὲ ὅλο τὸν χριστιανικὸ κόσμον. Εἶναι τὸ ποθούμενον ὄρος τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Στὴν Ἀνατολή, καὶ ἰδίως στὴ Βασιλεύουσα, ὁ μοναχισμὸς ἀνέλαβε, μέσω τῶν ἀγίων, εὐσεβῶν καὶ καλὰ καταρτισμένων φιλολογικῶν καὶ θεολογικῶν Πατέρων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, **ὀλόκληρο σχεδὸν τὸ βᾶρος τῶν ἀγῶνων ἐναντίον τῆς Εἰκονομαχίας** γιὰ τὶς ἀναγκαῖες προεκτάσεις τῆς πνευματικῆς ἀκτινοβολίας στὴν ὅλη ἐσωτερικὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν ἐπῆλθε χαλάρωση τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητος καὶ τῆς κανονικῆς πειθαρχίας τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὑπῆρξαν οἱ μεγάλοι Πατέρες – θεολόγοι, ποὺ ἀντέδρασαν μὲ τὸ λόγο καὶ τὰ συγγράμματά τους, ὑπενθυμίζοντας τὴν Ὁμολογία τῶν μαρτύρων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ **Θεόδωρος Στουδίτης**, ποὺ ἀναγκασμένος νὰ ἐγκαταλείψει τὴ Μικρὰ Ἀσία ἐξαιτίας τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν, ἐγκαταστάθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 8ου αἰῶνα τὴν Κωνσταντινούπολη, στὸ παλιὸ μοναστήρι τοῦ Στουδίου, ἀπ' ὅπου οἱ ὁμιλίαι του, ποὺ ἀπηύθυνε τρεῖς φορὲς τὴν ἐβδομάδα στοὺς μοναχοὺς τῆς Βασιλεύουσας, διαδίδονταν σὲ ὀλόκληρη τὴν Αὐτοκρατορία. **Εἶναι ὁ οὐσιωδέστερος ἀνακαινιστὴς τοῦ Βυζαντινοῦ μοναχισμοῦ⁴.** Δὲν ἀναμόρφωσε μόνον τὸν ἀνατολικὸ κοινοβιακὸ μοναχισμὸ, ἀλλὰ οἱ διατάξεις στὸ «Τυπικὸν» ἀναφέρονται καὶ στὴ συγκρότηση καὶ τοὺς κανόνες λειτουργίας τοῦ πιὸ μεγάλου βιβλιογραφικοῦ ἐργαστηρίου τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀντιγράφοντας συστηματικὰ χιλιάδες ἴσως ἔργα, κλασικῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, φιλοσοφίας καὶ βέβαια πατερικῆς θεολογίας καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν. Στὸ τεράστιο συγγραφικὸ ἔργο ποὺ μᾶς ἄφησε, «ἀντιρρητικούς λόγους», «Κατη-

χήσεις», ποιήματα στη Θεοτόκο και τον Χριστό, συμπεριλαμβάνεται και μία άψογη, από φιλολογική άποψη, επιστολή προς την Ειρήνη την Αθηναία για την αναστύλωση των αγίων Εικόνων.

Η επίδραση της μεταρρύθμισης του αγίου Θεοδώρου Στουδίτη, υπήρξε σημαντική στην Κωνσταντινούπολη, όπως και στην επαρχία, την υιοθέτησαν δε και όλα τα σλαβικά, κυρίως ρωσικά μοναστήρια που ιδρύθηκαν λίγο αργότερα.

Β' Μετά την Εικονομαχία, την περίοδο από τον 10ο αιώνα και έξης, ιδρύθηκαν και οργανώθηκαν τα πιο περίφημα μοναστήρια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Ο Παύλος ο Νέος, γιός ενός κόμητα του στόλου, οργανώνει μια μοναστική κοινότητα στο όρος Λάτρος της Μ. Ασίας, χάρι στις δωρεές του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου του Πορφυρογέννητου. Την ίδια περίοδο ή Χερσόνησος του Άθω —ως τότε και λόγω της γεωγραφικής της θέσης ήταν καταφύγιο απομονωμένων ασκητών και αναχωρητών— υπό την επίδραση των μελών πλούσιων οικογενειών της Πρωτεύουσας, που είχαν αποτραβηχτεί εκεί και χάρι στις αυτοκρατορικές δωρεές, αρχίζει να βλέπει μεγάλα κοινοβιακά μοναστήρια —**Άγιος Αθανάσιος ιδρυτής της Λαύρας** με όγδόντα τότε μοναχούς— τα οποία απορρόφησαν τα προηγούμενα μικρά ιδρύματα. Πριν από το τέλος του αιώνα, το κοινοβιακό σύστημα γίνεται ή κυρίαρχη μορφή του μοναχισμού και εάν κάποιος ασκητής εξακολουθούσαν να αναζητούν τη μοναξιά στα πιο έρημα μέρη του Άθω, οί αυτόνομες αναχωρητικές ομάδες σχεδόν εξαφανίστηκαν. **Γεωργιανοί, Ρώσοι, Βούλγαροι και Σέρβοι αργότερα δημιούργησαν εκεί μοναστήρια, που χάρισαν στο Αγίον Όρος το διεθνή χαρακτήρα, τον οποίο διατήρησε έκτοτε.** Στον Άθω καταδεικνύεται άπαρασάλευτα ο πνευματικός ρόλος του Ορθόδοξου Μοναχισμού. Οί μοναχοί έκπολιτιστές των Σλαβικών λαών ήσαν συγχρόνως και έκπολιτιστές όλόκληρης της Ευρώπης. Αντίωρο των σλαβικών λαών προς τον έλληνόφωνο μοναχισμό και το Άγιον Όρος είναι ή ίδρυση των ιερών σκηνομάτων έπανδρωμένων από αδελφούς όμόδοξους Σλάβους.

Παράλληλα όμως με τον ακμάζοντα μοναχισμό στο Περιβόλι της Παναγίας πρέπει να μνημονεύσουμε το λαμπρό **μοναστήρι των Μαγγάνων** στην Βασιλεύουσα, πλουσιοπάροχα προικισμένο από τον Κωνσταντίνο Μονομάχο, **τη Μονή της Χίου**, την οποία έκτισε ο ίδιος ο αυτοκράτορας, τα ιδρύματα του Μιχαήλ Ατταλειάτη, κριτή του Βήλου και του Ίπποδρόμου, ύψηλου λειτουργού στην Κωνσταντινούπολη και στη Θράκη, το μοναστήρι του Γρηγορίου Πακουριανού, τα μοναστήρια του Άλεξίου Κομνηνού, το πιο φημισμένο από τα όποια είναι **το Μοναστήρι της Πάτμου**, το Μοναστήρι του Παντοκράτορα στην Κωνσταντινούπολη, που αναγέρθηκε από τον Ίωάννη Κομνηνό, με τις τρεις Έκκλησίες του και το χειρουργικό νοσοκομείο του, από τα καλύτερα και πληρέστερα της έποχής, το μοναστήρι της Κοσμοσωτείρας, στο Στόμιο του Έβρου, **τον Άγιο Μάμαντα** στην Κωνσταντινούπολη και αναρίθμητα άλλα, που δέν μπορούν να αναφερθούν εδώ. **Πολλά από αυτά καταστράφηκαν ή λεηλατήθηκαν αγρίως από τους Σταυροφόρους, κυρίως κατά τη Δ' Σταυροφορία και οί θησαυροί των βρίσκονται σε όλα τα Μουσεία και ιδιωτικές συλλογές του κόσμου**⁵.

Όσες από τις μοναστικές κοινότητες έμειναν όρθιες, μετά τη λαίλαπα των Λατίνων συνέχισαν τον ήσυχαστικό τρόπο ζωής, που υπήρχε πάντοτε μέσα στην Ορθόδοξη

Ἐκκλησία. Ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, πού διατυπώθηκε κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο λίγο πρὶν τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ ὁποία βιώθηκε ἀπὸ τοὺς μαθητὲς του, συντελέσασε τὴν κραταίωση τοῦ εὐσεβοῦς γένους μας. **Ἡ ὀρθόδοξη ἡσυχαστικὴ παράδοση τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ πέρασε στὸν ἅγιο Μάρκο τὸν Εὐγενικό, διὰ τοῦ Ἰωσήφ Βρυέννιου.** Ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος ἔζησε στὸ χρονικὸ διάστημα μεταξὺ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ταυτότητα τῆς Θεολογίας τους. Ἄν ἀναλογιστεῖ κανεὶς ὅτι καὶ ὁ πρῶτος Πατριάρχης τοῦ Γένους μας μετὰ τὴν ἄλωση, ὁ Γεννάδιος Σχολάριος, ἦταν μαθητὴς τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, ἀντιλαμβάνεται αὐτὴ τὴ συνέχεια.

Παρὰ τὶς ἀστοχίες καὶ τὰ λάθη, πού ἔγιναν καὶ κατὰ τὴ βυζαντινὴ περίοδο καὶ τὴν Τουρκοκρατία, τὸ γένος τῶν Ὄρθοδόξων εἶχε ὀρθὸ προσανατολισμὸ, ἀπὸ τοὺς φωτισμένους Ἱεράρχες–Γέροντες μέχρι τὰ ἀπομακρυσμένα ἀσκητήρια, στὸ ὀρθόδοξο ἦθος, τὴν φιλοθεΐα καὶ τὴν φιλανθρωπία. Οἱ μοναχοὶ–πατέρες μέσα ἀπὸ τὴν ταπείνωση, τὴν ὑπακοή, τὸ ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα, τὴ νοερὰ προσευχή, τὴν κάθαρση τῆς καρδιᾶς καὶ τὸν φωτισμὸ τοῦ νοῦ «διαφύλαξαν τὴν καλὴν τῆς πίστεως κληρονομίαν, ὁμολογοῦντες ψυχὴ τε καὶ σῶματι μετὰ παρησίας ὡς οἱ πατέρες ἡμῶν ἐδίδαξαν» (Μάξ. Ὁμολογητῆς). **Οἱ ἐνέργειες τῶν Μοναχῶν καὶ Μοναζουσῶν, ἀποδεικνύουν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶναι οὐτοπία, ἀλλὰ Ὁδὸς Ἀληθείας, διαθέτουσα τὴν πιὸ ριζοσπαστικὴ λύση γιὰ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα προβλήματα.** Ἀγωνιᾷ γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῶν πολλαπλῶν σύγχρονων διασπάσεων τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἀποχωρίζονται οἱ μοναχοὶ ἀπὸ τὸν κόσμον γιὰ νὰ τὸν ὀδηγήσουν, μέσα ἀπὸ τὴν ἀδιάλειπτη προσευχὴ στὸν Σωτῆρα Χριστό, στὴν κοινωνία μὲ τὸν ἀληθινὸ Θεό.

Ὁ κόσμος τρέχει στὰ μοναστήρια γιατί συναντᾷ τὴ γνησιότητα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Οἱ καλοπροαίρετοι ἄνθρωποι, οἱ ἀναζητοῦντες τὴν Ἀλήθεια, ἐπισκέπτονται Ἠσυχαστήρια καὶ Μονῆς, γιατί ἐκεῖ βρίσκουν τὴν ἀποστολική, ἀγνή, εὐαγγελικὴ Πολιτεία. Ἀποτελοῦν μιὰ ἀξιόπιστη μαρτυρία γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς σύγχρονης πνευματικῆς κρίσεως, ἡ ὁποία ἀπειλεῖ τὴ συνοχὴ τῆς πνευματικῆς κληρονομιάς τῆς Εὐρωπαϊκῆς⁷.

Οἱ μοναχοὶ συνδεδεμένοι ὄχι μόνο μὲ τὴ θρησκευτικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν κοσμικὴ–κλασικὴ παιδεία, ἔδωσαν οὐσιαστικὴ ὥθηση στὴ διαμόρφωση τῆς ποίησης, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ἀγιογραφίας, τῆς μικρογραφίας τῶν χειρογράφων, στὴν παραγωγὴ ἐκδόσεων τῆς Βίβλου καὶ στὴν τέχνη τὴν ἀφιερωμένη στὴ Θεομήτορα. Μέσα ἀπὸ τὶς μοναστικὲς σχολὲς ὀλόκληρη αὐτὴ ἡ παράδοση ξεπέρασε τὰ ὅρια τῆς ἀμιγῶς θρησκευτικῆς σφαίρας ἐκφρασης καὶ ἐπηρέασε ὅλη τὴν εὐρωπαϊκὴ τέχνη.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ παράδοση, θεμελιωμένη στὶς βάσεις τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὴν Ἐνσάρκωση καὶ τὴν Ἀνάσταση, ἀντιμετώπισε τὸν ἄνθρωπον ὡς κάτοχον τῶν δώρων τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀγάπης. Ὁ χριστιανικὸς αὐτὸς ὀρίζοντας ὑπογραμμίζει τὴ μακραίωνη ἐξέλιξη τῆς παιδείας στὴν Εὐρώπη. Καὶ ἂς προσπαθοῦν ἀνιστόρητοι καὶ ἐμπαθεῖς ἡγετίσκοι τῆς Εὐρώπης νὰ τὴν ἀποχριστιανίσουν καὶ νὰ κατεβάσουν τὰ ἱερὰ σύμβολά της. Τὸ φῶς γνωρίζει περισσότερους πειρασμοὺς ἀπὸ τὸ σκοτάδι. Οἱ αἰῶνες ἔχουν δώσει τὸ θρησκευτικὸ τους στίγμα καὶ μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι αὐτὸ τὸ κληροδοτήμα,

του οποίου οί ρίζες βρίσκονται στο μοναχισμό αποτελεί τή σημαντικότερη κοινή γλώσσα τής Ευρώπης και τὸ κλειδί για μιὰ βαθιὰ πνευματικὴ μνήμη αὐτῆς τῆς ἡπείρου.

Οἱ τοιχογραφικὲς εἰκόνες Μοναχῶν, ἀγίων, ποὺ θυμίζουν τοὺς ἐρημίτες τῆς Αἰγύπτου καὶ Παλαιστίνης μὲ τὰ σκαμμένα ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ τοὺς ἀνέμους πρόσωπα, στὸ ναὸ τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος στὸ μακρινὸ Novgorod8 καὶ σὲ ὅλη τὴν ἐπικράτεια τῆς Ευρώπης, εἶναι ἔργα μοναχῶν ἀγιογράφων, **ποὺ οἰκοδόμησαν γέφυρα ἀνάμεσα στὸ Βυζάντιο καὶ τὴ Ρωσία–Ρουμανία–Σερβία–Βουλγαρία ἀλλὰ ἀκόμη καὶ στὴν εὐρωπαϊκὴ τέχνη τοῦ 20οῦ αἰώνα.** Τὰ λαμπρὰ αὐτὰ δῶρα τῆς ἔλλαμψης καὶ καρποῦ ἄσκησης, ἰδιαίτερα προικισμένων ἀγιορειτῶν ἀγιογράφων, ἀκόμη καὶ σύγχρονων, ποὺ τὰ ἔργα τους κοσμοῦν τώρα καὶ τὸ Παρεκκλήσιο τῆς Πορταϊτίσας στὴν Κόκκινη Πλατεία τοῦ Ἁγίου Βασιλείου τῆς Μόσχας, ἀποτελοῦν ἄλλο τεράστιο καὶ πολὺ ἐνδιαφέρον θέμα, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ ἀσχοληθοῦμε σὲ ἄλλη μας ἐπιφυλλίδα.

Ὑποσημειώσεις

1. P.G. 25, στοίχ. 835 καὶ ἐξῆς, 26, 1173 καὶ ἐξῆς καὶ Βλ. Φειδᾶ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τόμ. Α΄ καὶ Β΄, Ἀθήνα 1995. Βλ. Φειδᾶ, Μοναχισμὸς καὶ κόσμος, στὸ «Τάσεις τοῦ Ὁρθόδοξου Μοναχισμοῦ», (Πρακτικὰ Συμποσίου), Ἀθήνα 1996, σελ. 39 – 50.
2. Μητροπολ. Ναυπάκτου καὶ Ἁγ. Βλασίου, Ὁρθόδοξος Μοναχισμὸς, ἔκδ. Ἰ. Μ. Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου, ἔκδ. 2002, σελ. 367 καὶ ἐξῆς.
3. Μητροπολίτου Ναυπάκτου, ὁ.π., σελ. 35 καὶ ἐξῆς. Τὴν θέση αὐτὴ εἶχε ὑποστηρίξει παλαιότερα καὶ ὁ μέγας Πατρολόγος Καθηγητῆς Π. Χρήστου.
4. G. Ostrogofsky, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Ἀθήνα 1981, τόμ. Β΄, σελ. 71 – 75 καὶ P.G. 99 στίχ. 941, 1820 καὶ 1703 – 20.
5. St. Ruucinian, A History of the Crusades, τόμ. 3, 1975 καὶ A. Guillou, La civilisation Byzantine, Paris 1974.
6. Μητροπ. Ναυπάκτου Ἱεροθέου, ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ὡς ἀγιορεΐτης, ἔκδ. 1996, καὶ Ὁρθόδοξος Μοναχισμὸς, σελ. 412.
7. J. Lacarriere, Les Hommes Ivres de Dieu, Paris 1961.
8. V. N. Lazarev, Theophanes der Grieche und seine Schule, Munchen 1965.

«ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΤΥΠΟΣ» ΑΡ. ΦΥΛ.1821-1822